

## AZƏRBAYCANIN TURİZM SAHƏSİNİN DAYANIQLI İNKİŞAFIN TƏMİN OLUNMASI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

m.ü.e.d., prof. N.M. Kələntərli<sup>1a</sup>, S.V. Quliyeva<sup>2b</sup>, T.Q. Fərəcova<sup>3c</sup>

<sup>1</sup> Azərbaycan İdman Akademiyası

<sup>2</sup> Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

<sup>3</sup> Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

<sup>a</sup> [nailya.kalantarli@sport.edu.az](mailto:nailya.kalantarli@sport.edu.az), [orcid.org/0000-0001-8175-774X](https://orcid.org/0000-0001-8175-774X)

<sup>b</sup> [Samira\\_rev@yahoo.com](mailto:Samira_rev@yahoo.com), [orcid.org/0009-0008-6855-3126](https://orcid.org/0009-0008-6855-3126)

<sup>c</sup> [teravetferecova01@gmail.com](mailto:teravetferecova01@gmail.com), [orcid.org/0000-0002-2700-7128](https://orcid.org/0000-0002-2700-7128)

### Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 14 oktyabr 2024

Dərc olunub: 25 dekabr 2024

© 2022 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

**Annotasiya.** Dayanıqlı turizm turizm sahəsinin davamlılığını təmin etmək üçün həyata keçirilən prosedurları qeyd etməklə turizm resurslarından hərtərəfli və mənalı istifadəni təşviq edir. Dayanıqlı turizm turizm resurslarından ən səmərəli istifadə üzərində qurulur. Beləliklə, dayanıqlı turizm həm də davamlı turizm kimi tanınır. Müasir dövrdə bir çox ölkələr təbiət, cəmiyyət, iqtisadi tərəqqi və ətraf mühit şəraiti arasında daimi əlaqələr qurmağa çalışırlar. Dünyada insanların sayının artması və mədəni tələblər ilə yanaşı, məhdud resurslar təkə bir məkan üçün deyil, bütün dünya üçün davamlı turizmin inkişafı ehtiyacını vurğulayır.

**Açar sözlər:** turizmin dayanıqlılığı, turist resurslarından istifadə, turizm potensialı, turizm infrastrukturunun inkişafı, dayanıqlı inkişaf problemləri.

Turizmin dayanıqlılığının təmin edilməsi turizm ehtiyatlarının öyrənilməsini və genişləndirilməsini, turistlərin tələbatının ödənilməsi və müasir standartlara uyğunlaşdırılması üçün tələb olunan xidmətlərin təşkilini, sanatoriya-kurort müəssisələrinin genişləndirilməsini, mehmanxanaların və digər turizm obyektlərinin sayının artırılmasını, turizm marşrutlarının çoxaldılması və digər fəaliyyətlər.

Dayanıqlı turizmin həll etməyi qarşısına məqsəd qoyduğu ən mühüm problem turist resurslarından optimal istifadə və onların gələcək nəsillər üçün qorunmasıdır. Bundan əlavə,

davamlı turizm seçilmiş məkanda turizm fəaliyyətini mövsümi deyil, daimi etməyə çalışır.

Neft biznesinin global tənəzzülü ölkəmizi alternativ gəlir mənbələri axtarmağa vadar edib. Qeyd etmək lazımdır ki, turizm neft və maşınqayırma sənayesindən sonra dünyada üçüncü ən gəlirli sənayedir.

Aşağıdakılar turizmin dayanıqlılığı üçün hazırlanan edilən mərhələlər verilmişdir.

- 6 dekabr 2016-cı il tarixində “Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” təsdiq edilərək ölkəmizin turizm sektoru üçün yeni dövrə qədəm qoydu;
- Bəyanatda bildirilir ki, Azərbaycan 2025-ci ilə qədər regionun ən yaxşı turizm məkanına çevrilməyi hədəfləyir. Bu məqsədə çatmaq üçün Milli Turizm Təbliğat Bürosu yaradılıb.

Azərbaycan Respublikası ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişaf üzrə milli proqrama uyğun olaraq yüksək turizm potensialına malikdir. Bu, ölkənin zəngin tarixi, inkişaf etmiş mədəniyyəti və canlı mənzərəsi ilə bağlıdır. Azərbaycanda ənənəvi turizmlə yanaşı, innovativ turizm xidmətlərinin inkişafı üçün yaxşı şərait yaradılıb. Əsas məsələlərdən biri də turizm infrastrukturunun inkişafı, eyni zamanda ətraf mühitə zərərin minimuma endirilməsi və davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun idarə olunmasıdır.

Azərbaycan Respublikası ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişaf üzrə milli proqrama uyğun olaraq yüksək turizm potensialına malikdir. Bu, ölkənin zəngin tarixi, inkişaf etmiş mədəniyyəti və canlı mənzərəsi ilə

bağlıdır. Azərbaycanda ənənəvi turizmlə yanaşı, innovativ turizm xidmətlərinin inkişafı üçün yaxşı şərait yaradılıb. Əsas məsələlərdən biri də turizm infrastrukturunun inkişafı, eyni zamanda ətraf mühitə zərərin minimuma endirilməsi və davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun idarə olunmasıdır. Bu məqsədə çatmaq üçün ekoloji davamlılıq anlayışına uyğun gələn milli, regional və ixtisaslaşmış turizmin inkişafı ilə bağlı aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir. “Dayanıqlı inkişaf” prinsiplərinə əsaslanan “Azərbaycan Respublikasının Ekoloji Konsepsiyası” bu dövr ərzində ölkəmizdə ekoloji siyasətə dair ilk mətn kimi diqqəti çəkir. Bu anlayış respublikamızın ətraf mühitin mühafizəsi məsələlərinin həlli üçün vacib elementləri vurğulayırdı. Son zamanlar ölkəmizin sürətli sosial-iqtisadi inkişafı nəticəsində ekoloji siyasətdə yeni metodologiyalar və konsepsiyalar yaranmışdır. Bu kontekstdə 2003-cü ildə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən hazırlanmış və ölkə Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş Ekoloji Dayanıqlı Sosial-İqtisadi İnkişaf üzrə Milli Proqramın hazırlanması istiqamətində işlər davam etdirilir. Azərbaycan Respublikası beynəlxalq ekoloji sazişlərdə iştiraka üstünlük verir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası 20-yə qədər saziş və protokol imzalayıb.

Strateji Yol Xəritəsində turizmin inkişafı təşəbbüslərinin icrası uğur üçün yeni imkanlar yaradıb. Strateji Yol Xəritəsi 2020-ci ilədək iqtisadi inkişaf strategiyası və fəaliyyət planını, 2025-ci ilə qədər uzunmüddətli perspektivi və 2025-ci ildən sonrakı hədəf baxışı əhatə edir. Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Turizm Şurası yaradılıb və altı tam iclas keçirilib. Şura öz iclaslarında 100-ə yaxın fərqli qərar qəbul edib. Bu tədbirlər Azərbaycanın turizm infrastrukturunun inkişafına və Strateji Yol Xəritəsinin icrasına öz müsbət təsirini göstərmişdir. Bundan əlavə, 2017-ci ildə debüt edən Bakı Şopinq Festivalı turizm sənayesində əhəmiyyətli bir irəliləyişi təmsil etdi. Həqiqətən də, son illərdə turizm sürətlə inkişaf edərək ən mühüm iqtisadi sektorlardan biri kimi meydana çıxıb. “Azərbaycan Respublikasına turist axınının sürətləndirilməsi ilə bağlı əlavə təd-

birlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 fevral 2017-ci il tarixli sərəncamına əsasən, turistlərin sürətli keçidi üçün xüsusi hərəkət zolaqlarının yaradılması nəzərdə tutulur. Turizm sənayesindəki mühüm nailiyyətlər ölkənin böyüməsinə göstərdiyi diqqət və qayğının nəticəsidir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “İnvestisiyaların təşviqi sənədinin verilməsi Qaydası”na yenidən baxılması haqqında 2017-ci il 31 yanvar tarixli fərman imzalayıb. Sərəncamla investisiya qoyuluşlarına icazə verilən iqtisadi fəaliyyət növlərinin siyahısına turizm sənayesi də əlavə edilib. İslahat nəticəsində turizm sektorunda iştirak edən yerli və beynəlxalq investorlara qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müvafiq gömrük və vergi güzəştləri tətbiq olunacaq. 2017-ci ildə dövlətimizin başçısının fərman və sərəncamlarında nəzərdə tutulan məqsədlərin icrası çərçivəsində elektron viza müraciəti təkmilləşdirilmiş, “ASAN viza” sistemi yaradılmışdır. Hazırda bu yanaşma 81 ölkənin sakinlərinə elektron viza almağa imkan verir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30 mart 2017-ci il tarixli sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında çimərlik turizminin inkişafına dair 2017-2020-ci illər üçün Tədbirlər Planı” qəbul edilib. Tədbirlər planı çimərliklərlə bağlı qanunvericilik bazasının hazırlanması, infrastrukturun yaradılması, bu sahədə operatorların fəaliyyətinin tənzimlənməsi, ətraf mühitin mühafizəsi, təhlükəsizliyin təmin edilməsi və digər mühüm tədbirləri əhatə edir. Beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında da Azərbaycanda turizmin yüksəlişi öz əksini tapıb. Məsələn, Dünya İqtisadi Forumunun (DİF) 2017-ci il üçün açıqladığı “Səyahət və Turizm Rəqabətliyi Hesabatı”nda Azərbaycan altı əsas göstərici üzrə Gürcüstanı qabaqlayır, turizm islahatlarına görə isə Azərbaycan Yaponiyadan sonra ikinci yerdədir. Azərbaycan turizm məkanı kimi sürətlə inkişaf edir.

Turizm ölkəyə xarici pul axınını artırır, xidmət şəbəkəsinin qurulmasını təşviq edir və bununla da çoxlu sayda yeni iş yerləri yaradır və ölkənin məşğulluq sahələrini və imkanlarını genişləndirir. Son illərdə bu sənayenin inkişafına göstərilən diqqət və qayğının nəticəsidir ki, Azərbaycanda hərtərəfli turizm infrastrukturu

туру inkişaf etdirilmiş, yeni mehmanxanalar, istirahət yerləri tikilmiş, ölkəyə turistlərin cəlb edilməsi istiqamətində mühüm layihələr həyata keçirilmişdir. Ölkəmizin turizm sənayesinin gözəl imkanları var. Müxtəlif turizm növlərinin inkişafı üçün çoxlu potensial var. Son illərdə müşahidə olunan sürətli sosial-iqtisadi tərəqqi bu intizamda hərtərəfli artım üçün yeni perspektivlər yaratmışdır. Turizm ehtiyatlarının öyrənilməsi və genişləndirilməsi, turist tələbatının ödənilməsi üçün zəruri xidmətlərin təşkili və müasir standartlara uyğunlaşdırılması, sanatoriya-kurort müəssisələrinin genişləndirilməsi, mehmanxana və digər turizm obyektlərinin sayının artırılması, turizm marşrutlarının çoxaldılması istiqamətində həyata keçirilən davamlı tədbirlər öz bəhrəsini verməkdədir. Əsas məqsəd turizmi ölkə iqtisadiyyatının ən sabit, səmərəli və rəqabətədavamlı sektoruna çevirməkdir.

Ölkəmizin turizm infrastrukturunun mövcud standartlara uyğunlaşdırılması, eləcə də mövcud turizm mallarının təkmilləşdirilməsi sənayenin gələcək inkişafına imkan yaradır. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin “Elektron hökumət” Dövlət İnformasiya Sistemi (EHDİS) portalına keçidlə bağlı müvafiq işlər başa çatdırılıb və nazirliyin elektron xidmətlər saytında ([www.e-services.mct.gov.az](http://www.e-services.mct.gov.az)) çoxsaylı interaktiv xidmətlər mövcuddur. Hazırda turizm, mehmanxana, mehmanxana tipli obyektlərə, turizm fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən hüquqi və fiziki şəxslərə icazə və lisenziyaların verilməsi üçün müraciət və sənədlər yalnız elektron xidmətlər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycan hazırda turizm sənayesində geniş beynəlxalq əlaqələri inkişaf etdirir. Hazırda elə bir beynəlxalq turizm sərgisi yoxdur ki, orada Azərbaycanın turizm müəssisələri iştirak etməsin. Bundan əlavə, ölkəmiz turizm sahəsində əməkdaşlıq üçün inkişaf etmiş dövlətlərlə hökumətlərarası sazişlər imzalayıb. Son illər ölkəmizin turizm qrupları Ümumdünya Turizm Təşkilatının (ÜTT) tədbirlərində fəal iştirak ediblər. Ölkəmizdən bir neçə turizm firması da Dünya Turizm Təşkilatına (DTT) assosiativ üzvü olub. Bu da öz növbəsində ölkəmizin DTT-yə üzv dövlətlərdə tanınması və turizm potensialının təbliği üçün bir sıra pers-

pektivlər açır. Dəqiqləşdirsək, turizmin yüksəlişi ilə əlaqədar 2025-2030-cu illərdə dövlət büdcəsinin artırılması nəzərdə tutulur.

Azərbaycana gələn turistləri adətən bu ölkənin mehribanlıq və tolerantlıq ənənələri cəlb edir. Azərbaycana turizm məqsədi ilə gəlmək istəyən bütün ziyarətçilərin rahatlığını və təhlükəsizliyini təmin etmək üçün lazımi şərait yaradılmışdır. Təkcə Yeni il bayramlarında Şahdağ Turizm Kompleksini 16 mindən çox insan ziyarət edərək rekorda imza atıb. Aparılan islahatlar və sahibkarlara göstərilən dəstək nəticəsində turizmin ölkə iqtisadiyyatında əhəmiyyəti şübhəsiz ki, yaxın gələcəkdə daha da artacaqdır.

**Nəticə.** Ümumiyyətlə, aydındır ki, hər növ turizm dayanıqlı olmağa çalışmalıdır. Dayanıqlı turizmin inkişafı turizmin bütün aspektlərinə idarəetmə üsullarını daxil etməklə həyata keçirilə bilər. Tədqiqatın nəticələri açıq şəkildə göstərir ki, mövcud şəraitdə davamlı inkişaf anlayışı hələ də turizmin bütün növlərində istifadə olunmur. Turizmin inkişafı və xidmət sahələri mənfi assosiasiyaya malikdir. Azərbaycanda bu problem hələ də var.

Hazırda xidmətin inkişafı istehsalın inkişafını üstələyir. Qlobal bazara inteqrasiya edən Azərbaycan Respublikasında əsas xidmət sahələrindən biri olan turizm sənayesinin inkişafı da mühüm qayğı kimi qiymətləndirilir. Azərbaycan turizm sənayesinin inkişafına üstünlük verir. Azərbaycanın füsunkar təbiəti, ideal coğrafi mövqeyi, mədəni-tarixi irsi, ləzzətli yeməkləri və güclü qonaqpərvərlik ənənələri ölkənin turistik inkişafı üçün gözəl imkanlar yaradır. Turizmdə davamlı artıma nail olmaq üçün əsas konsepsiya sabit iqtisadi inkişafı təmin etməklə yanaşı, ətraf mühiti də qorumaqdır.

## ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”in təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Bakı, 02.02.2021.
2. Bilalov B.Ə., Gülahyev Ç.G. *Turizmin əsasları*. Bakı-2015.

3. Bilalov B.Ə. *Turizm fəaliyyətinin tənzimlənməsi*. Bakı, Mütərcim, 2006.
4. Hüseynov İ., Əfəndiyev N. *Turizmin əsasları*. Bakı 2007.
5. Məmmədov C., Bilalov B. *Azərbaycanda turizmin müasir durumu*. «Dirçəliş - XXI əsr», № 71, 2004.
6. *Rekreasiya-turizm ehtiyatları*. Bakı, 2003.
7. *Turizm haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. Bakı, 27.12.2021.
8. Азар В.И. *Экономика и организация туризма*. М., 1993.
9. *Азербайджан (туристический путеводитель)*, Баку, 2003.
10. Александрова А.Ю. *Международный туризм*. М., 2001.
11. Алиев И. *Градостроительная организация курортнорекреационной системы в Азербайджанской ССР*. Б., Эльм, 1989.
12. Виржаков М.Б. *Введение в туризм*. М., 2000.
13. Angelevska-Najdeska, K., Rakicevik G. *Planning of sustainable tourism development*, Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2012 (44), pp. 210–220.
14. Mukosa F., Katebe M., Mbewe S., Muh-yila M.C., *The role of Marketing in Zambia's economic diversification process*, International Journal of Management and Commerce Innovations, 2020, 1260-1264.

## ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

д.м.н., проф. Н.М. Калантарлы<sup>1a</sup>, С.В. Кулиева<sup>2b</sup>, Т.К. Фараджова<sup>3c</sup>

<sup>1</sup>Академия Спорта Азербайджана

<sup>2</sup>Азербайджанский Государственный Экономический Университет

<sup>3</sup>Азербайджанский Университет Туризма и Менеджмента

<sup>a</sup> [nailya.kalantarli@sport.edu.az](mailto:nailya.kalantarli@sport.edu.az), [orcid.org/0000-0001-8175-774X](https://orcid.org/0000-0001-8175-774X)

<sup>b</sup> [Samira\\_rev@yahoo.com](mailto:Samira_rev@yahoo.com), [orcid.org/0009-0008-6855-3126](https://orcid.org/0009-0008-6855-3126)

<sup>c</sup> [teravetferecova01@gmail.com](mailto:teravetferecova01@gmail.com), [orcid.org/0000-0002-2700-7128](https://orcid.org/0000-0002-2700-7128)

**Аннотация.** Устойчивый туризм способствует всестороннему и значимому использованию туристических ресурсов путем описания процедур, реализуемых для обеспечения устойчивости туристической зоны. Устойчивый туризм основан на максимально эффективном использовании туристических ресурсов. В наше время многие страны пытаются установить постоянные связи между природой, обществом, экономическим прогрессом и состоянием

окружающей среды. Наряду с растущим населением и культурными потребностями мира ограниченные ресурсы подчеркивают необходимость устойчивого развития туризма не только в одном месте, но и во всем мире.

**Ключевые слова:** *устойчивость туризма, использование туристских ресурсов, туристический потенциал, развитие туристической инфраструктуры, проблемы устойчивого развития.*



**CHARACTERISTICS OF PROVIDING SUSTAINABLE DEVELOPMENT  
OF THE TOURISM FIELD OF AZERBAIJAN****PhD, ass. prof. N.M. Kalantarli<sup>1a</sup>, S.V. Guliyeva<sup>2b</sup>, T.G. Farajova<sup>3c</sup>**<sup>1</sup>*Azerbaijan Sports Academy*<sup>2</sup>*Azerbaijan State University of Economics*<sup>3</sup>*Azerbaijan Tourism and Management University*<sup>a</sup> [nailya.kalantarli@sport.edu.az](mailto:nailya.kalantarli@sport.edu.az), [orcid.org/0000-0001-8175-774X](https://orcid.org/0000-0001-8175-774X)<sup>b</sup> [Samira\\_rev@yahoo.com](mailto:Samira_rev@yahoo.com), [orcid.org/0009-0008-6855-3126](https://orcid.org/0009-0008-6855-3126)<sup>c</sup> [teravetferecova01@gmail.com](mailto:teravetferecova01@gmail.com), [orcid.org/0000-0002-2700-7128](https://orcid.org/0000-0002-2700-7128)

**Annotation.** Sustainable tourism promotes comprehensive and meaningful use of tourism resources by outlining the procedures implemented to ensure the sustainability of the tourism area. Sustainable tourism is based on the most efficient use of tourism resources. Hence, sustainable tourism is also known as sustainable tourism. In modern times, many countries are trying to establish permanent links between nature, society, economic pro-

gress and environmental conditions. Along with the growing population and cultural demands of the world, limited resources emphasize the need for sustainable tourism development not only for one place, but for the whole world.

**Keywords:** *sustainability of tourism, use of tourist resources, tourism potential, development of tourism infrastructure, sustainable development problems.*